

наш взгляд, также было бы не лишним отразить в Основном законе России.

Однако мало провозгласить какие-либо права и установить гарантии, нужно знать, как претворить их в жизнь. Главное в проблеме прав человека сегодня – не теория, а практика, предполагающая создание необходимых условий, гарантий, механизмов реализации социально-экономических прав человека. Важно устранить прямые нарушения прав,

причины, их порождающие, поставить заслоны на пути злоупотреблений и произвола в отношении прав граждан, упрочить их охрану и защиту со стороны власти.

Надо также законодательно урегулировать этот вопрос. Внести поправки в Трудовой Кодекс Российской Федерации, а возможно и принять новый закон, который установил бы четкие грани запрета и более серьезные меры наказания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Всеобщая декларация прав человека, принятая 10 декабря 1948 года Генеральной ассамблеей ООН // Международное публичное право. Сборник документов. – Т. 1. – М.: БЕК, 1996. 2. Европейская хартия об основных социальных правах трудящихся (Страсбург, 9 декабря 1989 г.) // Библиотечка «Российской газеты». – 1999. – № 22-23. 3. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 г. – М.: Юрид.лит. – 1993. 4. Конвенция Международной организации труда № 95 об охране заработной платы (Женева, 1 июля 1949 г.) // Ведомости Верховного Совета СССР. 1961, 1 ноября. № 44. Ст. 447. 5. Международный пакт от 16 декабря 1966 «Об экономических, социальных и культурных правах» // ИПС Консультант Плюс. 6. Поста-

новление ВС РФ от 22 ноября 1991 г. – № 1920-1 «О Декларации прав и свобод человека и гражданина» // ИПС Консультант Плюс. 7. Правоведение: Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. – 2004. – 416 с. 8. Федеральный закон от 23 ноября 1995 г. – № 175-ФЗ (ред. от 30.12.2001 № 196-ФЗ) «О порядке разрешения коллективных трудовых споров» // ИПС Консультант Плюс. 9. Федеральный закон «Трудовой Кодекс Российской Федерации» от 30 декабря 2001 г. – № 197-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 1. 10. Юридический энциклопедический словарь / Гл.ред. А.Я. Сухарев. М. – 1984. – С. 275.

Боковня В.М.

ст. викладач кафедри приватного права та інтелектуальної власності Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького (Україна)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЄЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Проблеми правового регулювання інформації з обмеженим доступом є специфічним напрямом інформаційного права, який потребує спеціального розгляду. Тому змістом мети статті являється аналіз національного законодавства України у сфері регулювання суспільних відносин, що мають місце при застосуванні інформації з обмеженим доступом і яка не становить державної таємниці.

Захист інформації з обмеженим доступом є одним із завдань забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України. Однак, його ефективна реалізація ускладнюється відсутністю єдиного розуміння понять «інформація з обмеженим доступом», «конфіденційна інформація», «таємна інформація», а тому для з'ясування суті вищезазначених термінів потрібно провести аналіз змісту відповідних правових норм.

Згідно із ст. 28 ЗУ «Про інформацію» [1], інформацію поділяють: за режимом доступу (на відкриту та інформацію з обмеженим доступом), а остання за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну (ст. 30).

Таким чином, інформація в Україні має таку структуру, а саме: відкрита інформація; відомості, які становлять конфіденційну або таємну інформацію, можуть належати до

об'єктів права інтелектуальної власності; інформація, що визнана конфіденційною за рішенням її власника або уповноваженої ним особи.

Закон відзначає, що конфіденційна інформація – це відомості, що знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною за власний кошт, або такою, яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушує передбаченої законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють для неї систему захисту. Виняток становить інформація комерційного та банківського характеру, а також інформація, правовий режим якої встановлено Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України (з питань статистики, екології, банківських операцій, податків тощо), та інформація, приховування якої становить загрозу життю і здоров'ю людей. До таємної інформації належить інформація, що містить

відомості про державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству, державі.

У частині п'ятій ст. 30 Закону України «Про інформацію» (далі – Закон), висвітлені повноваження суб'єкта який може визначати режим доступу до інформації, тут же міститься сполучник «або», який вказує на те, що інформація може вважатися конфіденційною не тільки з волі власника а й з волі особи, якій належить окреме повноваження щодо інформації. Оскільки закон не містить зауважень стосовно опосередкування волі такої особи щодо встановлення режиму доступу до інформації волею власника, то відповідно до ст. 30 Закону України, до категорії конфіденційної інформації може відносити особа, не уповноважена на це власником, а також і не власник. Це є порушенням права власності на інформацію, оскільки власник, згідно з володіння якого інформація не вибуває, здійснюючи свої повноваження, порушуватиме режим обмеженого доступу до інформації, який, згідно із ст. 30 Закону, встановить інша особа.

Зміст частини п'ятої ст. 30 Закону визнає конфіденційною інформацією з волі уповноваженої особи будь-яку інформацію, окрім переліченої у частині 6. Проте, частина четверта ст. 28 Закону передбачає, що не допускається необґрунтоване віднесення інформації до категорії інформації з обмеженим доступом. Оскільки інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну, згідно із ст. 28 Закону, не допускається необґрунтоване (хто це повинен зробити або яким чином?) віднесення інформації до конфіденційної, що суперечить ст. 30 Закону.

Згідно з частиною п'ятою ст. 30 Закону інформація (будь-яка!) комерційного та банківського характеру не може бути визнана конфіденційною, тому в цій частині ст. 30 Закону потребує коригування.

Стаття 30 Закону фактично не розмежовує конфіденційну та таємну інформацію, що негативно позначається й на інших нормах чинного інформаційного законодавства. При цьому в Україні законодавством передбачено правове регулювання лише державної таємниці [2].

Для визначення таємної інформації ст. 30 Закону передбачає, що розголошення завдає шкоди особі, суспільству, державі. Але власник встановлює для інформації режим обмеженого доступу та відносить її до категорії конфіденційної, також виходячи з того, що повідомлення такої інформації третім особам може завдати йому (його інтересам) шкоди. Державні юридичні особи, які володіють інформацією на праві повного господарського відання або оперативного управління, згідно із змістом ст. 30 Закону, також можуть відносити таку інформацію до категорії конфіденційної, якщо її розголошення може

зашкодити державі. При цьому, нанесення шкоди окремому суб'єкту правовідносин водночас є заподіянням шкоди правопорядку в цілому, тобто шкода завдається не лише окремій особі, а й суспільству та державі, що вказує на те, що розголошення інформації завдає шкоди певним інтересам і не може вважатися підставою для класифікації інформації.

Закон охороняє і таємну, і конфіденційну інформацію, тому говорити про захист першої за допомогою закону, а другої – засобами власника, є невірним судженням. Проте, необхідно відзначити, що суб'єкти встановлення режиму обмеженого доступу для цих категорій інформації різні. Належність інформації до категорії конфіденційної встановлюють фізичні та юридичні особи з метою захисту власних інтересів, а належність інформації до категорії таємної встановлює держава. Для визнання інформації конфіденційною необхідно мати певне право на таку інформацію. Держава ж, визнаючи інформацію таємною, керується своїми повноваженнями щодо захисту суспільних інтересів, а не правом на інформацію. Звичайно, можна зазначити, що встановлення в законі можливості віднесення інформації до категорії конфіденційної також захищає суспільні інтереси (тобто всіх, а не окремої особи). Проте, норми щодо віднесення інформації до категорії конфіденційної є диспозитивними. Щодо віднесення інформації до категорії таємної, то тут мають місце імперативні норми – держава наказує визнавати таємною інформацію певного характеру. Різним є також момент отримання інформацією рівня захисту згідно з режимом обмеженого доступу, таємною інформація визнається з моменту свого виникнення (якщо цього вимагає закон), конфіденційною – з моменту відповідного рішення власника.

Закон України має передбачати вичерпний перелік видів інформації, що становить «іншу передбачену законом таємницю», оскільки відсутність у законі та віднесення до компетенції «відповідних державних органів» визначення порядку її обігу та захисту призводитиме до незаконних обмежень права на інформацію. Такий перелік, як і принципи обґрунтованого віднесення до інформації з обмеженим доступом, зокрема до категорії конфіденційної, є необхідним. Щодо конфіденційної інформації, то встановлення вичерпного переліку її видів неможливо, оскільки власник, відповідно до закону, уповноважений відносити до категорії конфіденційної будь-яку інформацію, окрім встановлених законом обмежень.

Порівнюючи інформації, яка захищається за допомогою законодавства про інтелектуальну власність, та конфіденційної інформації слід сказати, що це порівняння виглядає так: конфіденційна інформація не обов'язково є об'єктом інтелектуальної власності, однак

інформація, що захищена законодавством про інтелектуальну власність, може бути визнана конфіденційною. В окремих випадках норми законодавства щодо інформації з обмеженим доступом є єдиним правовим засобом захисту вищезазначеної інформації в Україні. Щодо таємної інформації, то норми законодавства стосовно інформації з обмеженим доступом мають перевагу у застосуванні (порівняно з нормами законодавства про інтелектуальну власність).

Законодавство України перелічує значну кількість видів інформації, в назві яких є слово «таємниця». У загальному таку інформацію можна виділити у різновиди:

1. Державна таємниця, військова таємниця, службова таємниця, професійна таємниця, медична таємниця, таємниця нарадчої кімнати;

2. Банківська таємниця, таємниця страхування, таємниця вчинюваних нотаріальних дій, таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

3. Комерційна таємниця, таємниця досудового слідства;

4. Таємниця усиновлення, адвокатська таємниця.

Виникає питання, чи кожен із цих видів інформації належить до таємної? Присутність у назві слова «таємниця», не є визначальним моментом для розгляду зазначених категорій як належних до категорії таємної інформації. Слово «таємниця», є синонімом до вислову «інформація з обмеженим доступом».

Держава законодавчо зобов'язує не розголошувати всі види «таємниць», окрім комерційної та таємниці досудового слідства і дізнання, вже через існування інформації певного характеру або знаходження інформації у певних суб'єктів.

Відносно комерційної таємниці та таємниці досудового слідства закон передбачає можливість обмеженого доступу до інформації певного характеру, якщо на це є воля власника. Таким чином, закон не вимагає таємності інформації в будь-якому разі, тобто обмеження доступу встановлюється з моменту прийняття власником рішення про це. Отже, зазначена інформація є конфіденційною. Разом з тим, вважаємо, що таке становище таємниці досудового слідства є недоречним з міркувань забезпечення безпеки зазначеної інформації з обмеженим доступом та інтересів слідства, і має бути законодавчо змінено.

Державна, службова, військова, медична таємниця, таємниця нарадчої кімнати є безперечно таємною інформацією. Держава вимагає таємності таких відомостей. Державна, службова, військова таємниця є загальнообов'язковими, у тому числі і для власника.

Питання про зміст службової таємниці є суперечливим. Якщо взяти цивільне законодавство РФ, то там окремі норми здійснюють спільне регулювання «службової та

комерційної таємниць», тобто службова таємниця розглядається як така, що за змістом збігається з комерційною таємницею, однак відрізняється від останньої за суб'єктами. Таке визначення службової таємниці обмежуватиме права державних органів, підприємств, установ та організацій на конфіденційну інформацію (комерційну таємницю) або зумовлюватиме конфіденційний характер службової таємниці, що суперечить нормам кримінального законодавства України.

Професійну таємницю необхідно відрізнити від службової. Професійна таємниця визначається наявністю конкретних відомостей у віданні визначених законом державних органів внаслідок виконання ними своїх функцій. Виконання зазначеної діяльності обумовлює строковий характер професійної таємниці – обмеження доступу скасовуються після закінчення такої діяльності органами державної влади.

Обговорення матеріалів кримінальної справи та самого судового процесу у нарадчій кімнаті як правило, відносять до таємниці. Щодо медичної таємниці, то вона є обов'язковою лише для спеціального суб'єкта, а не для власника (особи, відомості про яку становлять зміст медичної таємниці) та інших осіб. Однак воля власника не може змінити режим доступу до такої інформації – суб'єкт все одно має зберігати її в таємниці. Таким чином, у зазначених випадках ознаки конфіденційності відсутні. Разом з тим інформація, що становить медичну таємницю може бути використана в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, у тому числі у спеціальних публікаціях, але за умови обов'язкового забезпечення анонімності (тобто, згідно зі ст. 40 «Основ законодавства про охорону здоров'я» [4], таке використання не скасовує таємного характеру інформації, оскільки значення має не збереження в таємниці власне відомостей, але особи, якої такі відомості стосуються, збереження анонімності особи визначає зміст деяких інших «таємниць», наприклад, адвокатської).

Згідно із ст. 31 Конституції України, кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Тобто, обмеження доступу до такої інформації імперативне, вимагається законом, і зобов'язаний суб'єкт має зберігати таємницю такої інформації незалежно від волі власника.

Банківська таємниця. Закон зобов'язує службовців банків зберігати таємницю по операціях, рахунках і вкладах банку його клієнтів та респондентів незалежно від волі останніх, однак зазначає випадки, коли

вказана інформація може надаватися державним органам та посадовим особам з метою забезпечення виконання покладених на них обов'язків (Закон України «Про банки та банківську діяльність» [5]).

У законодавстві Німеччини аналогічно медичній таємниці має і таємниця адвоката, який незалежно від волі клієнта, зобов'язаний зберігати її упродовж п'яти років після закінчення виконання доручення клієнта, якого стосується така інформація. В Україні закон покладає на адвоката обов'язок тримати в таємниці інформацію, що стала йому відома у зв'язку з виконанням власних обов'язків (з цих питань він не може бути допитаний як свідок). Що стосується документованої інформації, пов'язаної з виконанням адвокатом доручення (частина друга ст. 10 Закону України «Про адвокатуру» [6]), власником якої є адвокат, вона підлягає оглядові та розголошенню лише за згодою адвоката.

Особливості має і таємниця усиновлення. Закон встановлює обмеження доступу, а власник може змінювати порядок доступу та розповсюдження інформації на свій розсуд. Відповідальність за розголошення такої інформації настає лише в разі розголошення проти волі власника, як і щодо комерційної таємниці. Але остання стає інформацією з обмеженим доступом після волевиявлення власника, а таємниця усиновлення є такою першорядною.

У частині п'яті ст. 3 Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про свободу совісті та релігійні організації» [7] передбачено, що «ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними під час сповіді віруючих». Чинний Кримінально-процесуальний Кодекс України до 21 червня 2001 р. не робив ніякого винятку щодо заборони допиту священнослужителя. Після проведення малої судової реформи, відповідно до пункту 1 частини першої ст. 69 Кримінально-процесуального Кодексу України, «священнослужителі не можуть бути допитані як свідки з приводу того, що їм довірено або стало відомо під час здійснення професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, яка довірила їм ці відомості» [8]. Береться до уваги, що відомості, одержані священнослужителем під час сповіді віруючих, являються інформацією з обмеженим доступом, «таємницею сповіді».

Слід відзначити і проблеми щодо такої категорії інформації, як персональні дані про особу. У теперішній час не встановлено, хто є власником такої інформації – особа, з її персональними даними чи орган, який має таку інформацію., який ними володіє.

У багатьох іноземних державах на державні органи покладено обов'язок зберігати інформацію, що має характер персональних даних, у таємниці незалежно від власника,

оскільки вона збирається також незалежно від його волі, тобто такі персональні дані вважаються таємною інформацією. Щодо збирання інформації недержавними органами, то ця інформація визнається конфіденційною і поширюється відповідно до передбачених власником умов.

Разом з тим, згідно зі статтею 32 Конституції України, персональні дані можуть і не вважатися захищеною законом таємницею (частина третя). Частина друга статті 32 передбачає, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, окрім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Тобто, якщо випадки збирання персональних даних державними органами належать до таких винятків (за ст. 32), то персональні дані є конфіденційною інформацією (а якщо не допускається здійснення інформаційних процесів щодо конфіденційної інформації про особу, вони, очевидно, дозволені щодо відкритої інформації, тобто, за ст. 32 Конституції, можливе її існування). Що ж стосується тієї інформації, яка була зібрана «у випадках, визначених законом» державними органами, законодавство (зокрема, Конституція України) не визначає її подальшої долі, зокрема, не встановлює, чи належить зазначена інформація до категорії таємної. До того ж, частина третя ст. 32 встановлює, що громадяни не можуть ознайомитися з відомостями про себе, що є не тільки державною, а й «іншою передбаченою законом таємницею» (тобто за змістом цієї норми персональні дані, зокрема відомості, що становлять зміст медичної та банківської таємниць, не можуть належати до таємної інформації або ж особа, якої стосуються зазначені відомості, не може ознайомитися з ними). Тому всі ці питання потребують уточнення на рівні закону.

Незважаючи на те, що законодавство у сфері регулювання суспільних відносин, які виникають з приводу інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці, зазнало певного покращення, воно ще є недостатнім. Це зумовлено не лише відсутністю чіткого розмежування конфіденційної та таємної інформації, а й безсистемним викладенням положень, які стосуються будь-якої інформації з обмеженим доступом, якщо вона не становить державної таємниці, непридатністю відповідних норм до практичного застосування. Усунення зазначених недоліків є обов'язковою завданням розв'язку інформаційного законодавства України, у тому числі й законодавчих основ системи захисту інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650. із змінами та доповненнями. 2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 49 (10.12.99). – Ст. 428. 3. Конституція (Основний Закон) України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23.07.96). – Ст. 141. із змінами та доповненнями від 2006 року. 4. Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4 (26.01.93). – Ст. 19. 5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6 (09.02.2001). – Ст. 30. 6. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р.

№ 2887-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9 (02.03.93). – Ст. 62. 7. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25 (18.06.91). – Ст. 283. 8. Баштега Р. Охорона таємниці сповіді у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. – № 6. – С. 86–87. 9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1703-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 32 (06.08.2004). – Ст. 394. 10. Беляков К., Колпак Р. Дослідження змісту категорій інформації з обмеженим доступом відповідно до чинного законодавства України як підґрунтя розробки проекту Закону України «Про інформацію з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці».

Грабовский И.А.

Белгородский национальный исследовательский университет (Беларусь)

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ САМОЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ

Реализация трудовых прав человека на основе Конституции и соблюдения приоритетности норм международного права является одним из направлений конституционно-правовой политики. В п. 1 ст. 17 Конституции РФ [1] записано: «В РФ признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в соответствии с настоящей Конституцией». Это положение предполагает, что Конституция содержит общепринятые нормы международного права, и нацелена на их обеспечение, реализацию, опираясь на отраслевое законодательство.

Таким образом, исходя из положений ч. 4 ст. 15, ст. 17, 18 и 37 Конституции РФ, трудовые права гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права, а также международным договорам РФ являются непосредственно действующими в пределах юрисдикции РФ. Поэтому они определяют смысл, содержание и применение норм трудового законодательства, в том числе право на индивидуальные и коллективные трудовые споры, а также легализации. способов защиты трудовых прав работников. Рассмотрим некоторые способы самозащиты трудовых прав.

Применение способов защиты трудовых прав работников, предусмотренных ст. 142 ТК РФ, [2] имеет определенную специфику. Это обусловлено тем обстоятельством, что работники наделяются определенной формой самозащиты, в том числе на приостановление исполнения трудовых обязанностей в случае задержки выплаты заработной платы

При этом, важным средством самозащиты трудовых прав в случае задержки заработной

платы является коллективная защита индивидуальных трудовых прав работников. Проблемам самозащиты работниками своих трудовых прав путем коллективных трудовых споров в свое время уделялось значительное место в научной литературе [3].

Существует точка зрения о том, что в ходе забастовки с целью разрешения коллективного трудового спора происходит приостановление действия трудового договора между каждым из работников, добровольно участвующим в забастовке, и работодателем.

Принимая данную точку зрения, следует сказать, что тезис о приостановлении действия трудового договора правомерен не только для забастовки, организуемой с целью разрешения коллективного трудового спора, которая заявлена в одной, и притом определенной, форме, но и в случаях, предусмотренных ст. 142 ТК РФ.

Анализ данной нормы позволяет сделать вывод о том, что существуют определенные противоречия ряду международных норм, в том числе п.2 ст. 37 Конституции РФ; ст. 4 ТК РФ; Конвенции № 29 Международной организации труда (МОТ) «о принудительном или обязательном труде» 1930 г.; Конвенции № 95 МОТ «об охране заработной платы» 1949 г. [4].

Поскольку названные Конвенции МОТ ратифицированы РФ, то на основании Конституции РФ и в соответствии со ст. 10 ТК РФ общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры Российской Федерации являются составной частью правовой системы Российской Федерации.

Согласно п. 2 ст. 37 Конституции РФ, принудительный труд граждан запрещен без всяких условий и исключений из правила.